

בתפילת "על הניסים" הנאמרת בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון בחנוכה אנו אומרים: "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם".

מתוך קטע זה ניכר שזקוקים היינו, בימים ההם, להרבה רחמי שמים מלבד אותה ההשתדלות המעשית שהיתה בקרב החשמונאים. נראה שההודאה לקב"ה מדגישה את מידת הרחמים שנהג בה הקב"ה כשנקם באויביו באותה שעה קשה שהיתה לנו, הן גשמית והן רוחנית.

אותם הניסים שהקב"ה עשה לנו מיוחדים להפליא בהיותם יוצאים מגדר טבע העולם, שניצחו היהודים המעטים את היוונים המרובים. אך לא זו בלבד, מסתבר שהיה נס מופלא גם בעצם זה שהקב"ה בא לפעול לטובתנו, אל לנו לשכוח שרוב העם היהודי לא התנגד לגזרות הרחוניות וממילא ההצדקה לכך שיתחולל לנו נס היתה בעיקר בזכות אותם חשמונאים שפעלו עם אל. כשמעיינים ב"על הניסים" מבינים שכביכול אבותינו עמדו לדין לפני ה', דין שהוא ליהדות מול ההתיוונות. אמנם רק בסופו של דבר, בבית דין של מעלה, הקב"ה הכריע לטובתנו והצדיק אותנו בדין. ה' נהג עימנו בחסדי - לתור אחר זכויותינו, וזכותם של החשמונאים היא זו שעמדה לנו מבחינה רוחנית מול ההתיוונות.

מאחר וניסים אלו היו תלויים במשפט שהתחולל בבית דין של מעלה, לכאורה יש להקשות על מבנה סדר הדברים המופיעים בקטע התפילה. מדוע נאמר בתחילה "רבת את ריבם" ורק לאחר מכן "דנת את דינם", הרי במציאות תמיד דנים ושופטים לפני שמענישים. ממילא, לפי ההגיון, היה צריך להיאמר קודם שה' חרץ את הדין ורק לאחר מכן את הפעולה שפעל - "רבת את ריבם"?

לכן נראה שניסוח ייחודי זה בא ללמד אותנו על רחמיו של הקב"ה שבכלל לא התעכב לשמוע את הקטרוג של היוונים המסיתים, אלא רק את הצד שלנו, היהודים. כאן רואים ביטוי להנהגתו המיוחדת של הקב"ה; קודם **פעל** נגד היוונים, ורק לאחר מכן הוא **זן** בבית דין של מעלה משפט שהיה בינינו ובינם. חיזוק לענין זה נמצא בדין מסית, שאסור להפך בזכותו של מסית. כפי שניתן לראות בסיפור של חוה והנחש. הקב"ה לא שאל את הנחש "למה פיתית את האשה?", אלא מיד הענישו וקיללו (בראשית ג, יד).

גזירות היוונים היו ממש כהסתה נגד הקב"ה, והיוונים שאפו להפריד בין הקב"ה לבין עמו הנבחר. מעשה זה נתפס בעיני הקב"ה כהכרזת מלחמה מצד היוונים. לכן, בעימות ביניהם, הפסידו היוונים ליהודים באופן מוחלט, וזאת משום שנרשמו ברשימת המסיתים.

הקשר בין הקב"ה ועם ישראל דומה במשמעותו לקשר שבין בעל ואישה. כשם שבעל ואישה כורתים ברית נצחית - כך גם הקב"ה כרת עימנו ברית עולם. ניתן להמחיש את התנהגותו של הקב"ה בדומה לאופן התנהגותו של אדם שתופס נוכל כלשהו שניסה

לפתות את אשתו לבגוד בו. כשם שהבעל מיד מעניש אותו - כך גם נהג הקב"ה בתקופת החשמונאים, וכל זה בזכות איכות הקשר שיש לו עמנו. הקב"ה העניש את היוונים הרשעים שניסו לפתות את עם ישראל לבגוד באלוהיהם, והיה לטובת החשמונאים

לכן, אפילו באותה שעה קשה כפי שהיתה בימי החשמונאים, הקב"ה זכר לנו את הברית והיה לטובתנו. הקשר בינינו הוא קשר נצחי, כמו שנאמר: "אֵת ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיֹּת לְךָ לְאֱלֹהִים... וְה' הַאֲמִירְךָ הַיּוֹם לְהִיֹּת לּוֹ לְעַם סְגֻלָּה" (דברים כו, יז-יח), וכן: "כִּי לֹא יִטָּשׁ ה' עַמּוֹ וְנִחַלְתּוֹ לֹא יַעֲזֹב" (תהילים צד, יד).

מפסוקים אלו ניתן ללמוד על אותו הקשר המחייב בינינו לקב"ה, שלמעשה נשבענו לאלוהים שלא נמירנהו באלוהים אחרים, ונשבע לנו אלוהינו שלא ימירנו באומה אחרת. וזאת בגלל שבלעדי עם ישראל ונאמנותו החזקה לאלוהיו - למה לו עולם? למה לו כל הבריאה?

לאור זאת מתבהר ענין הסדר בנוסח בתפילה. בתחילה "רבת את ריבם" - ראשית נלחם הקב"ה ברשעים שפתחו במלחמה שמטרתה לנתק ממנו את עמו ישראל, ורק לאחר מכן - "דנת את דינם", דן הקב"ה את הרשעים ושפטם על מעשיהם. לבסוף, לאחר המשפט, מגיע ביצוע גזר הדין - "נקמת את נקמתם".